

Univerzita Pardubice, fakulta filozofická
Posudek oponenta k diplomové práci

Katedra: religionistiky

Akademický rok: 2017/2018

Jméno autora: Bc. Miroslav Košťál

Název práce: **Výklad původu náboženství v dílech Pascala Boyera a Ludwiga Feuerbacha**

Autor si v práci vytyčil jako svůj cíl srovnání teorií původu náboženství v dílech Ludwiga Feuerbacha a Pascala Boyera. Zadání dodržuje a tam, kde se od něj odchyluje, vždy uvádí důvod. Zvolené téma je aktuální a může mít přínos pro současnou diskuzi týkající se kognitivních přístupů, především kritického hodnocení jejich empiričnosti a jejich vztahu k antropologické a religionistické vědecké tradici.

Rozsah práce odpovídá požadavkům na magisterskou práci, text je logicky a přehledně členěn a dobře vystavěn. Postupuje od představení obou porovnávaných autorů, přes obecný úvod do jejich myšlení k podrobnější analýze aspektů podstatných pro jejich srovnání a nakonec dospívá k jejich poněkud stručnému porovnání.

Po jazykové stránce ovšem trpí práce vážnými nedostatky a zasloužila by si pečlivější korekturu. Obsahuje řadu neobratných, češtině se přičících a někdy až smysl postrádajících formulací, několik překlepů a gramatických chyb, časté chyby v čárkách a ve shodě přívlastku s podmětem, které ztěžují rozumění textu. Některé pasáže, jako oddíl 2. 2. 2., obsahují takové množství vět s chybnou nebo nezvyklou větnou stavbou, že působí, jako by je nepsal rodilý mluvčí. Z nepřeberného množství si dovoluji odcitovat alespoň jeden příklad: „Závěrem této části ukazuje, že náboženské (sic!) znázornění nemají jeden konkrétní způsob, jakým jsou převzaty (sic!), že ve skutečnosti náleží různým druhům typů či skupinám konceptů čímž se nám snaží ukázat, že není možné mít pro náboženské koncepty jako takové souhrnnou teorii bez vlastního porozumění těmto skupinám.“

Rovněž vlastní autorovy překlady anglického originálu jsou někdy kostrbaté, nepřesné, a občas také zbytečně vynalézá překlady termínů tam, kde již existuje český překladatelský úzus. Například na str. 53 v překladu „Důvod proč náboženská kréda a chování nenalezneme v metafyzice, ale v psychologii, ve fungování lidské mysli.“ vynechává prostřední část originální věty týkající se epistemologie, aniž by to náležitě vyznačil tečkami, překládá „beliefs“ nezvykle jako „kréda“, a především obrací význam první části věty, která konstatuje, že v metafyzice nenalezneme důvod, nikoliv že v ní nenalezneme náboženská přesvědčení, jak naznačuje autorův překlad.

Práce se dále vyznačuje terminologickou nejasností. Autor například používá slovo „inference“ jako termín zdůrazněný dokonce kurzivou, ale někdy ho bez varování přeloží slovem „dedukce“ které v práci zřejmě používá synonymně (srovnej str. 33, 37 a str. 52). Na straně 44 nejprve rozliší „pojmem náboženství“ od „náboženství jako takového“, čímž zřejmě míní intendovaný předmět, vzápětí nás však informuje, že se podíváme na Pascalovu kritiku „pojmu náboženství jako takového“.

S literaturou pracuje autor převážně korektně (nehledě na drobné odchylky ve formátu bibliografických citací) a odkazování povětšinou odpovídá běžným standardům odborného textu. V práci se však, bohužel, vyskytuje i několik ojedinělých prohřešků proti citačním normám. Najdeme zde dlouhou pasáž o několika odstavcích zcela bez odkazů na zdroje (s. 18), první odkaz v tomto oddílu (odkaz 22 na str. 19) pak uvádí znění

anglického originálu, netušíme však, z které práce. Na str. 26 uvádí jako ústřední zakladatelskou osobnost kognitivní vědy o náboženství, pro někoho možná překvapivě, sociobiologa E. O. Wilsona. Odkaz na zdroj chybí.

Některá konkrétní tvrzení jsou podepřena odkazem na celou knihu, namísto konkrétní pasáže. Např. Kantovu údajnou otázku „proč má rozum problémy s nadpřirozenem (metafyzikou)“ máme dle odkazu na str. 53 hledat někde v jeho Kritice čistého rozumu. Podobně je tomu i s odkazy na Poppera na straně 45 a bylo by možné zmínit i další příklady.

Co se obsahu týče, autor si vytyčil na magisterskou práci dosti náročný cíl. Porovnávat dva natolik odlišné a časově vzdálené přístupy vyžaduje pečlivé zvážení kontextu, v němž byla konkrétní tvrzení formulována. Situaci navíc komplikuje zprostředkovaný vliv Feuerbacha na Boyera. Takovému srovnávání vždy hrozí, že buď uvízne na příliš obecné rovině, nebo naopak sklouzne k porovnávání konkrétních formulací bez ohledu na jejich širší kontext. Autor se bohužel chytá do obou těchto pastí. V kapitole věnované komparaci například zjišťuje, že oba srovnávaní badatelé jsou přesvědčeni, že „...jádro, či podstata náboženství je v člověku...“ (s. 54), což je zjištění natolik obecné, že v určitém smyslu platí pro drtivou většinu religionistů a filosofů náboženství, ostatně Boyer sám uvádí jednu ze svých knih tím, že jejím cílem není argumentovat, že náboženské představy jsou díla lidské mysli, protože tuto práci vykonali již osvícenci (Boyer 2010 s. 9). Naopak zajímavá paralela týkající se jevů přitahujících pozornost by zasloužila uvedení do širšího kontextu, a kritičtější analýzu především s ohledem na to, jak centrální roli hrají tyto jevy v obou teoriích (mám totiž obavu, že zatímco u Boyera jsou „attention-grabbing“ reprezentace zcela zásadním stavebním prvkem jeho teorie, u Feuerbacha může jít spíše o okrajovou, nesystematickou zmínku).

Celkově tedy porovnání obou konceptů vyznívá poněkud povrchně. Některé zjevné paralely, stejně jako některé významné odlišnosti obou teorií nejsou dle mého soudu dostatečně zpracovány. Větší rozvedení by zasloužila poznámka o významné roli přírodního rodu ve Feuerbachově myšlení, třeba i v souvislosti s důrazem kognitivních antropologů na vrozenost. Stejně tak by alespoň zmínku jistě zasloužil fakt, že Feuerbach v Podstatě křesťanství explicitně hovoří o náboženství jako antropomorfismu, což je teze, kterou kognitivní religionisté znovu křísí k životu. Autor zmiňuje, že oba porovnávání badatelé považují náboženství za „praktické“, ve skutečnosti je právě praktičnost náboženství v obou srovnávaných teoriích problematická a omezená. Podle Boyera přece náboženství parazituje na morálních intuicích, které fungují nezávisle na něm, podle Feuerbacha zas projekce lidské rodové podstaty mimo člověka v posledku brání jejímu skutečnému naplnění. K případnému dalšímu výzkumu pak autorovi doporučuji například podrobnější analýzu rolí, kterou oba autoři přisuzují různým instancím lidské mysli – jak se na vzniku náboženských představ podílí racionalita, emocionalita, vědomí, intuice, nevědomé procesy v mysli atd. Srovnání se zde nabízí, protože Boyer chápe náboženství jako vědomou racionalizaci nevědomě vznikajících mentálních reprezentací, Feuerbach píše, že náboženství je „nevědomé sebeuvědomění člověka“, ale oba s pojmem vědomí pracují velmi odlišně a specificky.

Pro hlubší porovnání by nejspíše bylo též třeba hlouběji seznámit čtenáře s celou filosofií Ludwiga Feuerbacha a s hegelovskou tradicí, z níž vycházel a vůči níž se vymezoval. Výklad se ale opírá jen o tři v češtině dostupné Feuerbachovy texty. Krom ostatních jeho prací by snad potřebný kontext mohly doplnit i obecnější studie o filosofii 19. století.

Autor přesto dospívá k některým zajímavým závěrům, které jsou zřejmými výsledky jeho vlastního bádání, neboť jsou v částečném rozporu se zadáním práce. To požadovalo zjistit, nakolik lze spekulativním způsobem předjímat poznatky založené na moderních vědeckých metodách. Zadání tedy předpokládalo, že Feuerbachova spekulativní metoda se zásadně liší od Boyerovy empirické metody. Autor však dospěl k závěru, že taková zřejmá distinkce v přístupech obou autorů neexistuje a také Boyerovy teorie jsou dílem „spekulace“.

Dotazy pro autora

1) V práci konstatujete, že oba srovnávaní badatelé vidí původ náboženství v lidské mysli. Dokázal byste jejich teorie původu náboženství porovnat vzhledem k roli, jakou v nich hraje vědomí?

2) Můžete stručně vystihnout, jak se oba autoři staví k otázce pravdivosti náboženských přesvědčení?

3) V textu zmiňujete, že oba autoři jsou silně ovlivněni Immanuelem Kantem, ale nezacházíte do podrobností. Mohl byste přesněji vysvětlit, co konkrétně od Kanta přebírají?

Hodnocení

Kladně hodnotím, že předložený text není pouhým kompilátem, vyznačuje se snahou o kritické čtení a obsahuje několik zajímavých postřehů a myšlenek, které by však zasluhovaly systematičtější rozpracování. Autor využívá relevantní zdroje, ale práci by prospělo zahrnutí většího množství sekundární, v případě Feuerbacha nejspíše i primární literatury, protože některé podstatné aspekty srovnávaných přístupů nejsou dostatečně zpracovány. Negativně musím hodnotit závažné nedostatky především po stránce jazykové (kostrbatý sloh, defektní věty, překlepy, špatné překlady) a také fakt, že autor na několika místech porušuje zásady práce s použitou literaturou (chybějící a nepřesné odkazy).

S přihlédnutím k obtížnosti tématu, hodnotím práci známkou **E dobře** (vyhovující).

V Praze dne 16. srpna 2018

Mgr. Martin Peroutka, PhD.